

Тези доповіді
Голови Держфінпослуг В.Волги
на V Міжнародній конференції по страхуванню та перестрахованню
«Київська весна 2010», 21 квітня 2010 року

Тема доповіді:

«Підсумки 2009 року. Політика регулятора ринку страхування у 2010 році»

1. Підсумки 2009 року.

1.1. Стан страхового сектору

Фінансовий сектор – один з найважливіших сфер національної економіки, де відбувається формування та розподіл фінансових ресурсів і послуг, та який пов'язаний з діяльністю фінансових установ.

Фінансовий ринок забезпечує накопичення і розподіл інвестиційних ресурсів та надання фінансових послуг.

Складовими фінансового ринку виступають грошово-кредитний ринок, страховий ринок, ринок цінних паперів та похідних (деривативів), ринок послуг спільного інвестування, ринок недержавних пенсійних послуг та інші ринки фінансових послуг.

Активи небанківських фінансових установ (НФУ), що регулює Держфінпослуг все ще залишаються незначними у порівнянні з активами комерційних банків.

Так, разом активи комерційних банків та небанківських фінансових установ станом на **31.12.2009** становили **941,3 млрд.грн.**, у тому числі банків – **880,3 млрд.грн. (93,5%)**, НФУ – **61,0 млрд.грн. (6,5%)**.

Зміна зовнішнього середовища, зокрема прояви світової фінансової кризи, виявила низку проблем на ринках фінансових послуг, серед яких:

- недостатня капіталізація фінансових установ;
- недосконалість вимог до якості та диверсифікації і ліквідності активів для окремих фінансових ринків;
- дисбаланс між очікуваною доходністю і спроможністю компенсувати прийняті ризики;
- відсутність ефективної системи захисту прав споживачів фінансових послуг;
- низький рівень прозорості діяльності фінансових установ;
- недостатня інституційна спроможність інститутів державного регулювання, що позначилося на неспроможності вживати ефективні заходи з нагляду та регулювання ринків фінансових послуг.

Таблиця 1

Активи фінансових установ на кінець 2008-2009рр.

Активи	2008		2009		темпи приросту 2009/2008	
	млн.грн.	структура	млн.грн.	структура	відносні, у %	абсолютні
Загальні активи фінансових установ	61 668,1	100,0%	61 017,0	100,0%	-1,1%	-651,1
Страхові компанії	41 930,5	68,0%	41 970,1	68,8%	+0,1%	+39,6

Загальною тенденцією на ринках фінансових послуг, як і в основних галузях економіки, став спад темпів росту ділової активності на кінець року. Обсяги основних наданих послуг, портфель договорів протягом року зберігали спадаючу динаміку. Показник загальних активів фінансових установ до кінця року набув тенденції щодо скорочення темпів спаду та стабілізації.

Таблиця 2

Часта страхового сектору у ВВП* у 2009р.

За видами установ (показники на кінець періоду)	2009 (млн.грн.)	Частка у ВВП, %
<u>Страхові компанії</u> - надходження страхових премій	20 442,1	2,2

*ВВП у 2009 році склав 914 720,0 млн.грн.

Частка валових страхових премій у відношенні до ВВП зменшилась на 0,3 в.п. (у 2008 році співвідношення валових страхових премій до ВВП становило 2,5%).

За результатами 12 місяців 2009р. відмічалися спад більшості показників страхової діяльності (таблиця 1), у порівнянні до 12 місяців 2008 року динаміка показників свідчила про такі тенденції:

- на **2,1%** зменшилась кількість укладених договорів, при цьому кількість договорів, укладених з фізичними особами, зросла на 2,7%;
- на **14,9%** зменшились обсяги надходжень валових страхових премій, а обсяг чистих страхових премій зменшився на 20,8%;
- на **4,4%** зменшились валові страхові виплати/відшкодування, а обсяг чистих страхових виплат – на 6,2%;
- на **2%** знизилися обсяги вихідного перестраховування, в тому числі обсяги премій, сплачених на внутрішньому ринку зменшились на 3%, а на зовнішньому зросли на 6,4%;
- на **7%** зменшився обсяг страхових резервів;
 - на **0,1%** зросли загальні активи, з них активи, визначені законодавством для представлення коштів страхових резервів – на 0,9%. Ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків, особливо зважаючи на зменшення капіталізації у таких секторах як кредитна кооперація.

Кількість страхових компаній (СК) станом на 31.12.09 становила 450, з них 72 СК зі страхування життя (СК "Life") та 378 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (СК "non-Life"). У порівнянні з 31.12.08 кількість страхових компаній зменшилась на 19 СК.

Загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2009 рік, становила **20 442,1 млн. грн.** (у т.ч. зі страхування життя – **827,3 млн. грн.**), з них:

- 5 949,0 млн. грн. (29%) – премії, що надійшли від фізичних осіб;
- 8 646,5 млн. грн. (42%) – премії, що надійшли від юридичних осіб;

- решта 5 846,5 млн. грн. (29%) – премії, що надійшли від перестраховальників.

Не зважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 90,3% – акумулюють 100 СК "non-Life" (25,3% всіх СК "non-Life") та 95,2% – 20 СК "Life" (27,8% всіх СК "Life").

У секторі «ризикового» страхування найбільше страхових платежів надійшло за видами страхування наземного транспорту (АВТОКАСКО), «Автоцивілки», майна, вогневих ризиків та фінансових ризиків.

Розмір валових страхових виплат за 2009 рік становив 6 737,2 млн. грн., в тому числі з видів страхування, інших, ніж страхування життя – 6 674,5 млн. грн. (або 99,1%), зі страхування життя – 62,7 млн. грн. (або 0,9%).

Обсяг валових страхових виплат за 2009 рік знизився на 4,4% порівняно з аналогічним періодом 2008 року (до 6 737,2 млн. грн.), а обсяги чистих страхових виплат зменшились на 7,5% і становили 6 056,4 млн. грн.

Рівень валових страхових виплат (відношення валових виплат до валових премій) за січень – грудень 2009 року становив 33,0%. Високий рівень валових страхових виплат (більше 20%) спостерігався сукупно за такими видами страхування: добровільного особистого страхування – 48,8% (за 12 місяців 2008 р. – 40,4%), добровільного майнового страхування – 35,7% (за 12 місяців 2008 р. – 31,7%).

Найбільш збитковими видами страхування у 2009 році були медичне страхування (72,3%), страхування наземного транспорту (64%), страхування медичних витрат (45,3%). Окремо, слід відзначити високий рівень виплат (збитковості) зі страхування фінансових ризиків – 85%, спричинений використанням страховиками механізмів оптимізації оподаткування в умовах фінансової кризи.

Сектор страхування фізичних осіб

Від страхувальників-фізичних осіб за січень – грудень 2009 року надійшло **5 949,0 млн. грн.** валових страхових премій, що на 18% менше, ніж за аналогічний період 2008 року.

Структура валових страхових премій від фізичних осіб станом на 31.12.09 має такий вигляд:

- за видами страхування, іншими, ніж страхування життя – **5 307,6 млн. грн.** (на 22% менше, ніж за аналогічний період 2008 року);

- за видами страхування життя – **641,4 млн. грн.** (на 24% менше, ніж за аналогічний період 2008 року).

Виплачено страхових виплат/відшкодувань страхувальникам-фізичним особам за січень – грудень 2009 р. **2 804,0 млн. грн.** (41,6% від загальних валових виплат), що на 13% менше, ніж за аналогічний період 2008 року.

Рівень валових виплат фізичним особам (відношення виплат до премій) станом на 31.12.09 становив 47,1%, що на 12 в.п. більше, ніж станом на 31.12.08.

Близько половини всіх премій від громадян (47%) становили премії від страхування наземного транспорту (КАСКО) – **2 774,1 млн. грн.**, від страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів („Автоцивілка“) надійшло 1021,0 млн. грн. (17% відповідно);

Основна частина страхових виплат (68%) здійснена за договорами страхування наземного транспорту (КАСКО) – **1 896,9 млн. грн.**, частина страхових виплат (16% відповідно) здійснена за договорами страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів („Автоцивілка”) становила 450,1 млн. грн.

Основні показники автострахування за січень – грудень 2009 року

Динаміка основних показників автострахування за січень – грудень 2008 - 2009 рр.

Показник Вид страхування	Валові страхові премії		Валові страхові виплати		Рівень страхових виплат		Темпи приросту	
	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	2008 р.	2009 р.	Валові страхові премії	Валові страхові виплати
	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.	%	%		
Страхування наземного транспорту (КАСКО)	5 796,7	3 887,9	3 129,3	2 487,0	54,0%	64,0%	-32,9%	-20,5%
Страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів („Автоцивілка”)	1 309,4	1 430,9	460,8	568,3	35,2%	39,7%	9,3%	23,3%

Надходження валових премій при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) за 12 місяців 2009 року скоротилися на **32,9%** у порівнянні з аналогічним періодом 2008 року і склали **3 887,9 млн. грн.**, при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів („Автоцивілка”) – збільшилися на **9,3%** і склали **1 430,9 млн. грн.**

Зменшення надходжень валових премій зі страхування наземного транспорту (КАСКО) пов’язане з девальвацією національної грошової одиниці та зменшенням платоспроможності населення.

Обсяг валових виплат при страхуванні наземного транспорту (КАСКО) за 12 місяців 2009 року склав **2 487,0 млн. грн.**, що на **20,5%** менше, ніж за аналогічний період 2008 року; розмір валових виплат при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів („Автоцивілка”) – **568,3 млн. грн.**, що на **23,3%** більше, ніж за аналогічний період 2008 року.

Рівень валових виплат зі страхування наземного транспорту (КАСКО) станом на 31.12.09 склав 64,0% (54,0% станом на 31.12.08), при страхуванні цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів („Автоцивілка”) – 39,7% (35,2% станом на 31.12.08).

Перестраховування

За договорами перестраховування ризиків за січень-грудень 2009 року українські страховики (цеденти, перестраховувальники) *сплатили часток страхових премій 8 888,4 млн. грн.* (за 2008р. – 9 064,6 млн. грн.), з них:

- перестраховикам-нерезидентам – **1 104,3 млн. грн.** (за 2008р. – 1 037,8 млн. грн.),
- перестраховикам-резидентам – **7 784,1 млн. грн.** (за 2008р. – 8 026,8 млн. грн.).

У 2009 році найбільше перестрахових премій сплачено до Великобританії (33%), Німеччини (14%), Російської Федерації (12%), Швейцарії (9%) та Австрії (8%).

Активи страховиків та сформовані страхові резерви

Станом на 31.12.09 обсяг загальних активів страховиків збільшилися на 0,1% (до 41 970,1 млн. грн.) у порівнянні з аналогічною датою 2008 року, а величина активів, визначених ст. 31 Закону України «Про страхування» – зменшилась на 0,9% (до 23 690,9 млн. грн.), відповідно.

Разом з тим, основною проблемою для страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів, у зв'язку з призначенням тимчасової адміністрації в банківських установах, у яких відкриті депозити страховиків, зростання ризику невиконання зобов'язань перестраховиками-резидентами.

Розміщення страхових резервів здійснюється згідно зі статтею 31 Закону України «Про страхування», де визначено перелік активів за відповідними категоріями.

Станом на 31.12.09 обсяг активів, дозволених для представлення коштів страхових резервів, становив **23 690,9 млн. грн.**, з них **10 141,3 млн. грн.** використано страховиками з метою представлення коштів страхових резервів (на суму страхових резервів).

Структура представлення коштів страхових резервів станом на 31.12.2009 у порівнянні з аналогічною датою 2008 року істотно не змінилася: третина страхових резервів (35%) розміщена у банківських депозитах, 10-12% – на розрахункових рахунках, 24% – у нерухомому майні, 16-18% - у акціях українських емітентів. Водночас, необхідно зазначити, що у 2009 році страхові компанії з метою представлення коштів страхових резервів почали активно придбавати державні цінні папери, особливо для забезпечення резервів зі страхування життя. Так, станом на 31.12.2009 державні цінні папери на балансах страховиків склали **687,7 млн.грн.**

1.2. Політика регулятора та нормативно-правове регулювання у 2009 році

У 2009 році на ринках фінансових послуг України, як і в інших секторах економіки, продовжувався спад ділової активності. Обсяги основних наданих послуг та портфелі договорів протягом року продовжували знижуватись. Разом з тим, до кінця року показник загальних активів фінансових установ набув тенденцій до скорочення темпів спаду та стабілізації.

До основних чинників, які більшою мірою впливали на розвиток кризових явищ у небанківському фінансовому секторі, слід віднести мораторій на дострокову видачу банківських депозитів, запровадження якого, в свою чергу, мало наслідком ланцюгову реакцію у небанківському сегменті кредитних установ та „замороження” активів недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та кредитних спілок, які були розміщені у комерційних банках.

Зокрема, специфічними для страхового сектора факторами були неповернення банками депозитів страховиків, перевищення реальної вартості при оцінці активів, якими були представлені страхові резерви, та зростання розміру виплат, тоді як на ринку кредитних спілок такими причинами стали зменшення їх ліквідності внаслідок відтоку вкладів членів кредитних спілок на депозитні рахунки та зниження платоспроможності позичальників за кредитними договорами.

З метою застосування системного підходу до реалізації заходів щодо мінімізації та подолання проявів фінансової кризи, Держфінпослуг був розроблений План антикризових заходів у сфері діяльності небанківських фінансових установ, піднаглядних Держфінпослуг, затверджений розпорядженням Держфінпослуг від 24.04.09 № 276. Зазначений план був складений, у тому числі, з урахуванням пропозицій учасників ринку. Відповідно до плану Держфінпослуг вживає заходів у напрямках:

- прийняття стратегічних документів з розвитку державного регулювання ринків фінансових послуг;
- забезпечення доступу небанківських фінансових установ до резервів, розміщених у вигляді депозитів в установах банківської системи;
- удосконалення механізмів тимчасової адміністрації в небанківських фінансових установах та затвердження планів відновлення їхньої фінансової стабільності (у т.ч. опрацювання механізму передачі однією страховою компанією іншій пакета зобов'язань перед страхувальниками);
- забезпечення гнучкості в розміщенні активів небанківських фінансових установ з урахуванням їх (активів) безпечності та ліквідності;
- забезпечення можливості здійснювати оперативне (невідкладне) регулювання діяльності фінансових установ;
- підготовки заходів стосовно окремих видів фінансових установ;
- нагляду за виконанням небанківськими фінансовими установами зобов'язань перед споживачами їхніх послуг як основного критерію оцінки діяльності фінансових установ в умовах кризи.

Зокрема, з метою стабілізації ситуації на ринках фінансових послуг у цілому Держфінпослуг визначено пріоритетні для окремих сегментів ринків фінансових послуг заходи.

У сфері *страхування*:

- контроль за належним виконанням страховиками зобов'язань за укладеними договорами страхування та перестраховування, недопущення неплатоспроможності страховиків шляхом встановлення вимог до чистих активів, встановлення вимог

щодо розміщення коштів страхових резервів, розширення обсягу інформації для розкриття у звітних даних;

- підвищення прозорості діяльності страхового ринку, зокрема, шляхом запровадження складання звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Головною проблемою страхового ринку у 2009 році стала поява хвилі банкрутств страховиків (розпочато процедуру ліквідації СК «Страхові традиції», «Вексель», у СК «Галактика» працює призначений Держфінпослуг тимчасовий адміністратор, який найближчим часом буде ініціювати процедуру банкрутства страховика).

З метою упередження появи нового витка масових банкрутств страховиків необхідно зосередити зусилля на підвищенні капіталізації страхового ринку і встановленні бар'єрів для використання страховиків для оптимізації оподаткування.

Тому Держфінпослуг підтримує пропозицію Міністерства фінансів України та Державної податкової адміністрації України щодо переведення страхового ринку на загальну систему оподаткування, так як діюча система оподаткування (податок складає 3% від валових страхових платежів) провокує оптимізацію оподаткування за допомогою страховиків.

Крім того Держфінпослуг ініційовано роботу по переходу страхових компаній на міжнародні стандарти фінансової звітності. З наступного року Держфінпослуг планує зобов'язати страховиків складати та подавати у Держфінпослуг їх фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності. Для цього необхідно заручитися підтримкою Міністерства фінансів України.

Також Держфінпослуг підтримує пропозицію учасників ринку щодо прискорення прийняття нової редакції закону України «Про страхування».

1.3. Зміни регулятора структури регулятора у зв'язку з переходом на принципи пруденційного нагляду

Уроки світової фінансової кризи визначили низку першочергових завдань, які мають бути вирішені задля мінімізації її проявів та відновлення економічного зростання.

Значні помилки у фінансовому секторі та недостатня спроможність регулювання й нагляду були визнані світовою спільнотою фундаментальними причинами кризи. Щодо фінансового сектору пріоритетною була визначена необхідність посилення регулювання та нагляду у фінансовому секторі, зокрема реформування регуляторних систем з метою створення можливостей для ідентифікації макропруденційних ризиків, поширення фінансового регулювання та нагляду на всі системно важливі фінансові установи, інструменти та ринки, розробка високоякісних глобальних уніфікованих стандартів бухгалтерської звітності, запровадження нагляду за рейтинговими агентствами і посилення міжнародної співпраці.

2009 рік став для Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України періодом докорінного реформування діяльності.

Період економічної нестабільності та кризових явищ у фінансовому секторі виявив необхідність перегляду філософії нагляду за небанківськими фінансовими

установами та зміну принципів роботи регулятора. Держфінпослуг у 2009 році прийняла рішення про перехід від нагляду за дотриманням встановлених законодавством нормативів до нагляду, побудованого на основі оцінки ризиків та рівня платоспроможності. Першим кроком для такої перебудови нагляду стала структурно-інституційна реформа Комісії.

Протягом року було здійснено перехід від галузевої організаційної структури Комісії до функціональної. На заміну старої структури створені департаменти реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, пруденційного нагляду, стандартів регулювання та нагляду за фінансовими установами, інспекційний та тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ. Такий розподіл функцій покликаний полегшити і прискорити процес переходу до пруденційного нагляду на основі контролю за нормативами платоспроможності та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні.

Для нормативного забезпечення реформування галузі фахівці Комісії розробили ряд стратегічних документів, які покликані встановити прозорі та міжнародно прийнятні правила діяльності фінансових установ.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалена Концепція захисту прав споживачів та розроблено план заходів з її реалізації. У стадії проектування знаходяться Концепція пруденційного нагляду та зміни до Концепції розвитку кредитної кооперації. Впровадження положень цих документів покликане створити умови для підвищення надійності і платоспроможності фінансових установ, що призведе до консолідації ринку і посилення захисту прав споживачів фінансових послуг.

Захист прав споживачів фінансових послуг заявлений пріоритетом діяльності Держфінпослуг. Понад 10500 скарг громадян, розглянутих Держфінпослуг у 2009 році, свідчать про складний фінансовий стан деяких установ та вказують на незадовільне виконання ними своїх зобов'язань. Комісія активно співпрацює з громадськими об'єднаннями учасників ринку фінансових послуг з метою виявлення і припинення діяльності установ, які систематично не виконують зобов'язань перед клієнтами.

Проаналізувавши загальну ситуацію на фінансових ринках у період кризи, фахівці Комісії прийшли до висновку про необхідність внесення відповідних змін до законодавства з метою створення єдиного фінансового регулятора в Україні. При цьому Комісія усвідомлює складність та певну етапність такого процесу.

Сьогодні Держфінпослуг як і інші органи центральної виконавчої влади залежні від політичних домовленостей. Для того, щоб робота в сфері нагляду за небанківськими фінансовими установами була ефективною Держфінпослуг повинна бути незалежною від політичних сил та інших міністерств та відомств, зокрема Держкомпідприємство.

А також для організації ефективного нагляду необхідно достатнє фінансування, що можна забезпечити за рахунок «платежів нагляду», тобто введення спеціального збору з фінансових установ за здійснення нагляду.

23 грудня 2009 року Головою Держфінпослуг та президентом Української федерації убезпечення з метою розвитку страхового ринку в цілому та підвищення якості страхових послуг підписано Меморандум про співробітництво. У ході такого співробітництва планується підвищити прозорість, оперативність та ефективність державного регулювання страхового ринку. Оперативна взаємодія

при реалізації меморандуму буде спрямована в першу чергу на вжиття антикризових заходів, створення умов для розвитку сегментів ринку, що мають соціальне значення та потребують високого рівня регулювання, сприяння налагодженню прозорих рівноправних відносин страховиків з банками та учасниками автомобільного ринку.

Найближчим часом Держфінпослуг та Українською федерацією убезпечення почнеться співпраця щодо:

- забезпечення достовірності фінансової звітності страховиків, у т.ч. шляхом підвищення відповідальності актуаріїв та аудиторів;
- розширення обсягів інформації, що розкривається страховиками;
- впровадження пруденційного нагляду;
- створення умов для переведення страхового ринку на загальну систему оподаткування.

2. Політика регулятора у 2010 році

Аналіз стану ринків небанківських фінансових послуг та динаміки їх поведінки під час світової фінансової кризи, а також аналіз діяльності Держфінпослуг як державного регулятора в цій царині дає підстави зробити наступні висновки:

- рівень капіталізації суб`єктів ринку є критично малим, та не може суттєво впливати на стан економіки в цілому. Відповідно не може виконувати головної своєї функції – створення сприятливих умов для залучення внутрішніх інвестицій в економіку України;

- рівень гарантій захисту вкладів є недостатнім, а якість роботи суб`єктів ринку не завжди є задовільною та не відповідає визнаним в світі стандартам.

Розв`язання всього комплексу проблем виходить далеко за рамки компетенції Держфінпослуг та потребує комплексного державного підходу. Але без сумніву – Держфінпослуг має виступати ініціатором реформ в цій царині.

Нова команда, що приходить до керівництва Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України ставить перед собою мету активного реформування галузі. Пріоритетами нашої роботи будуть:

- захист майнових прав громадян;
- всебічний розвиток сучасних форм та методів роботи на фінансових ринках;
- прозорість, універсальність та достовірність фінансової звітності всіх суб`єктів ринку;
- спрощення та скорочення регуляторних процедур.

Найближчими пріоритетами у регулюванні страхового ринку є:

- сприяння прийняттю нової редакції Закону України «Про страхування»;
- впровадження європейських принципів регулювання страхової діяльності;
- забезпечення прозорості страхового ринку, шляхом забезпечення достовірної та регулярної фінансової звітності;
- боротьба за чистоту страхового ринку шляхом підняття стандартів та посилення відповідальності за їх невиконання;
- сприяння унормуванню діяльності щодо страхування фінансових ризиків;

- всебічне сприяння розробці та запровадженню нових видів обов'язкового страхування;
- вдосконалення системи авто страхування;
- капіталізація сектора;
- впровадження соціально орієнтованих видів страхування: обов'язкового медичного страхування, добровільного медичного страхування, агрострахування.

З метою більш ефективної реалізації визначених Держфінпослуг пріоритетів діяльності у 2010 році регулятором було активізовано співпрацю з іншими органами влади: НБУ та ДКЦПФР в рамках укладених угод про обмін інформацією, Антимонопольним комітетом України (19 січня 2010 року укладено угоду про партнерство щодо реалізації спільних дій зі створення сприятливого середовища для розвитку добросовісної конкуренції у фінансовій сфері), Аудиторською палатою України (11 березня 2010 року підписано договір про співробітництво).